

Національна академія педагогічних наук України

Інститут проблем виховання

ПАВИЦЬКА КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.4.015:316.42 – 053.5

**ВИХОВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОВАГИ ДО ДИТИНИ
У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНИХ
УНІВЕРСИТЕТІВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Гончар Людмила Вікторівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
завідувач лабораторії виховання в сім'ї.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Ящук Інна Петрівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
декан факультету початкової освіти та філології;

кандидат педагогічних наук
Петренко Тетяна Вячеславівна,
Гуманітарний інститут Національного авіаційного
університету, доцент кафедри політології та соціальних
технологій.

Захист відбудеться „24” листопада 2015 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України за адресою (04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано „23” жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні визначається реформуванням її концептуальних, структурно-організаційних засад, орієнтацією на духовне вдосконалення особистості, розвиток її індивідуальності. З огляду на це актуалізується важливість гуманізації навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі, виховання у майбутнього вчителя гуманного ставлення до дітей, поваги до них.

Наголосимо, що повага – це почуття шани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чийось заслуг, високих позитивних якостей когось. Вияв поваги є вищим ступенем морально-духовного ставлення однієї людини до іншої.

Нормативним підґрунтям вирішення означеної проблеми є положення Конвенції ООН про права дитини, Законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад”.

У працях сучасних дослідників (С. Дем’янчук, Н. Макарова, В. Маралов, В. Мітіна, В. Ситаров) наголошується на необхідності ґрунтування педагогічного процесу на повазі до унікальності дитини, її прав і гідності. Визначенню сутності поваги присвятили свої наукові розвідки Ш. Ахундова, В. Киричок, В. Малахов, В. Мовчан, О. Чорна, І. Швецова та інші.

Педагоги минулого (П. Каптерев, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський) вважали повагу до дитини важливою рисою вчителя, який забезпечує ефективну реалізацію покладених на нього функцій.

Вагомий внесок у розроблення проблеми поваги вчителя до дитини зробили зарубіжні дослідники, які наголошують на: потребі встановлення діалогу між учителем та учнями; наданні вчителю ролі фасилітатора; здатності бачити дитину такою, якою вона є, усвідомлювати її унікальність; важливості приділяти увагу внутрішньому світу дитини (Р. Бернс, Е. Еріксон, Дж. Комбс, А. Маслоу, Р. Мейлі, К. Роджерс, П. Фрейде, Дж. Фрідман, Е. Фромм).

Особливості формування професійно важливих якостей педагога відображено в працях І. Богданова, А. Линенко, Е. Карпова, Н. Кічук, З. Курлянд, М. Приходько; питанням формування гуманістичних рис особистості у вищій школі присвячено науковий доробок М. Алексюка, Г. Балла, Є. Бондаревської, В. Бондаря, С. Гончаренка, О. Мороза, О. Сухомлинської та інших.

Дослідники, які вивчають питання підготовки майбутніх учителів, акцентують на потребі вдосконалення технологій навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах (І. Бех, Я. Бурлака, В. Беспалько, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Лозова, Н. Талізін, Р. Хмелюк); визначенні умов формування духовно багаті особистості майбутніх учителів (Ю. Азаров, Г. Грінченко, І. Зязюн, О. Мудрик, Н. Ничкало).

Останніми роками виконано дисертаційні роботи, пов’язані з різними аспектами морального виховання студентів щодо поліпшення їхніх взаємин з іншими, й особливо дітьми, на засадах поваги, толерантності, ввічливості, доброзичливості тощо: виховання самоповаги у студентів коледжу (Т. Петренко);

педагогічні умови виховання толерантності у студентів ВНЗ технічного профілю (О. Столяренко); формування морально-ціннісних стосунків викладачів і студентів у навчально-виховному процесі ВНЗ (О. Білюк); педагогічні умови формування етичних взаємовідносин студентів політехнічних коледжів (М. Бранецька); виховання культури міжособистісних взаємин студентів (В. Коваль); формування вмінь педагогічного спілкування в системі „педагог – старшокласники” (Т. Гора); ціннісна детермінація самовдосконалення студентів у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів (Т. Северіна); формування у майбутніх педагогів готовності до особистісного типу спілкування (Н. Остапчук).

Водночас, незважаючи на наявність різнобічного наукового доробку щодо визначення сутності поваги, особливостей її вияву, подальшого спеціального і ґрунтового вивчення потребує проблема виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі вищої педагогічної школи.

Вагомість означеної проблем зумовлена також рядом *суперечностей* між:

- суспільною значущістю виховання майбутнього вчителя, здатного з повагою ставитися до дітей, та недостатньою розробленістю теоретичного підґрунтя цього процесу;

- зростаючою потребою у фахівцях, які вирізняються не тільки високим професіоналізмом, а й ціннісним ставленням до особистості дитини, та недостатньою увагою до цього питання у вищих педагогічних навчальних закладах;

- значними виховними можливостями навчально-виховного процесу педагогічних університетів і традиційним підходом до його організації та реалізації у практиці вищої школи.

Актуальність проблеми і зазначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **„Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою науково-дослідної теми лабораторії виховання в сім’ї Інституту проблем виховання НАПН України „Соціально-педагогічні засади профілактики насилля в сім’ї” (державний номер реєстрації 0108U000275). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 1 від 29.01.2009 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 24.02.2009 р.).

Мета дослідження: на основі теоретичного обґрунтування проблеми поваги до дитини визначити та експериментально перевірити педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Відповідно до мети окреслено **завдання дослідження:**

1. Розкрити стан дослідженості проблеми виховання у майбутніх учителів поваги до дитини.

2. Уточнити сутність і структуру поваги майбутнього вчителя до дитини та розкрити зміст вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини.

3. Схарактеризувати критерії, показники та виявити рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини.

4. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Об'єкт дослідження – виховання у майбутніх учителів поваги до дитини.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теоретичні положення щодо визначення структури особистості вчителя (Б. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Коган, С. Максименко, О. Мороз, Д. Ніколенко); провідні ідеї особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, Є. Бондаревська); основні ідеї педагогіки співробітництва (Ш. Амонашвілі, Ю. Азаров, М. Гузик, В. Шаталов), педагогіки ненасильства (В. Моралов, В. Ситаров), педагогіки миру (С. Дем'янчук, В. Мітіна, А. Сиротенко), педагогіки толерантності (О. Асмолов, Я. Береговий, Р. Валітова, О. Щеколдіна), діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер), гуманістичної педагогіки (В. Кремень, Г. Селевко); положення про сутність поваги (В. Бедерханов, І. Демакова, І. Ільїн, Н. Крилова, О. Манузіна, В. Сухомлинський).

Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури для розкриття теоретичних основ проблеми, уточнення ключових понять дослідження; конкретизація, синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для обґрунтування педагогічних умов виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів;

– *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіди, тестування, ранжування, педагогічні спостереження); педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для визначення рівнів вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини, доведення доцільності визначених педагогічних умов виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічного університету;

– *статистичні*: методи математичної статистики для експериментального підтвердження ефективності створених педагогічних умов виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічного університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше визначено педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів (змістово-методичне забезпечення процесу виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчальному процесі педагогічних ВНЗ; проведення методичної та інформаційно-просвітницької роботи з кураторами як організаторами виховання майбутніх учителів в умовах педагогічного університету; залучення майбутніх учителів до позааудиторної роботи як складника навчально-виховного процесу педагогічного

університету), компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний) поваги майбутнього вчителя до дитини, критерії й відповідні показники (знання про сутність поваги до дитини: розуміння сутності поваги, усвідомлення її ролі та значення у міжособистісних взаєминах, уявлення про способи вияву поваги до дитини; поважливе ставлення до дитини як найвищої цінності: позитивно-прихильне ставлення до дитини та її ціннісне сприйняття, прагнення виявляти повагу у взаєминах із дитиною; вміння взаємодіяти з дитиною, поважаючи її: практичне визнання гідності дитини, вміння встановлювати з нею взаємини на засадах чуйності, довіри, співчуття та справедливості), схарактеризовано рівні (високий, оптимальний, середній, низький) вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини;

уточнено сутність поваги майбутнього вчителя до дитини як позитивно-прихильне ціннісне ставлення майбутнього вчителя до особистості дитини, що ґрунтується на визнанні гідності дитини й об'єктивується у чуйності, довірі, співчутті та справедливості щодо неї;

подальшого розвитку набули зміст, форми і методи виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічного університету.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні комплексної методики педагогічного діагностування рівнів вихованості у майбутніх учителів поваги до дітей; змісту, форм і методів виховання цієї якості у майбутніх учителів у навчально-виховному процесі педагогічного університету (програма семінару для кураторів академічних груп „Оптимізація виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”, програма спецкурсу „Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”; програма педагогічної практики „Навчаємося поважати дитину”, програма виховних годин „Виховуємо повагу до дитини”, програма тренінгу „Спілкування педагога й дитини у сфері шанобливих взаємин”).

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для розширення змісту курсу лекцій, практичних і семінарських занять з навчальних дисциплін „Теорія і методика виховання, „Основи педагогічної майстерності”, „Етика та професійна етика” у вищих педагогічних навчальних закладах, під час підготовки методичних посібників для викладачів і кураторів академічних груп, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Наукові положення та результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/409 від 26.02.2015 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04 від 31.05.2014 р.), Державного вищого навчального закладу „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (довідка № 73 від 24.01.2013 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 371/01 від 28.01.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, практичні результати дисертації представлено в доповідях і повідомленнях на

науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція „Наукова молодь: інноваційні підходи в освіті і науці” (Луганськ, 2011), III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція „Наукова молодь: освіта і наука” (Луганськ, 2013); *всукраїнських* – „Цінності особистості у контексті викликів сучасності” (Київ, 2009), „Виховання особистості: погляд крізь духовність” (Київ, 2010), „Виховання дітей та учнівської молоді в соціокультурному просторі сучасних освітніх закладів” (Київ, 2011), „Технології управління освітніми закладами” (Полтава, 2011), „Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів” (Умань, 2011), „Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції” (Київ, 2012), „Особистість у просторі виховних проєктів” (Київ, 2012), „Вища освіта в Україні і Болонський процес: стан, проблеми і перспективи” (Київ, 2012); Шостих Всеукраїнських читань з гуманної педагогіки „Учителю, надихни мене на творчість!” (Київ, 2011), II Всеукраїнських Морозівських педагогічних читань „Інтернаціоналізація системи вищої освіти України” (Київ, 2012), Січневих педагогічних читань (Сімферополь, 2013); звітних наукових конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (2009–2012), науково-практичному семінарі „Гуманно-особистісний підхід до дітей в освітньому процесі” (Київ, 2010).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 17 одноосібних публікаціях, з них: 11 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 5 публікацій в матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів і висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (222 найменувань, з них 10 іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, із них 190 сторінки основного тексту, 24 – додатків. Робота містить 19 таблиць і 2 рисунків на 54 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблематики, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження, теоретико-методологічну основу та методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; наведено дані про комплекс застосованих методів, апробацію та впровадження результатів дослідження; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – „**Теоретичне осмислення проблеми виховання у майбутніх учителів поваги до дитини**” – розкрито стан розробленості проблеми у вітчизняній та зарубіжній теорії та освітньо-виховній практиці; уточнено сутність і структуру поваги до дитини; представлено зміст, методик і результати констатувального етапу експерименту, узагальнено його результати.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що ідеї поваги до дитини набули визнання у змісті провідних положень педагогіки співробітництва, (Ш. Амонашвілі, Е. Ільїн, В. Шаталов), педагогіки ненасильства (Н. Макарова, В. Моралов, В. Ситаров), педагогіки миру, (Г. Балл, В. Мітіна, А. Шемшурина), педагогіки толерантності (О. Асмолов, Я. Береговий, О. Шарова); втілюються в концепції діалогу культур, згідно з якою педагог має володіти вміннями слухати та адекватно розуміти дитину, виявляти до неї емоційно-позитивне ставлення, встановлювати з нею зворотний зв'язок (М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер); основних положень особистісно орієнтованого підходу, що ґрунтується на визнанні самоцінності особистості, яка має право на свободу ціннісної позиції, вияв стосовно неї емпатії, врахування її унікальної індивідуальності (І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Жилєнкова).

Установлено, що повага вчителя до дитини набуває різної інтерпретації й співвідноситься з такими поняттями, як: „любов до дитини” (Г. Беленька, Л. Малєнкова, Т. Петракова, І. Трифонова); „ціннісне ставлення до дитини” (Л. Байкова, О. Манузина, Л. Мітіна, С. Пазухіна, Г. Селевко, Л. Хоружа); „гуманістичне ставлення до дитини” (В. Бєдєрханов, Д. Григор'єв, І. Демакова, Н. Крилова, І. Кулєшова, П. Степанов). Однак простежується одностайне визнання важливості володіння вчителем якостями, які забезпечують прийняття дитини як самоцінної особистості, вияв уваги і поваги до неї, розгляд її як повноправного суб'єкта навчально-виховного процесу.

У результаті узагальнення положень наукових праць (Ш. Ахундова, І. Кон, О. Кульчицька, В. Малахов, В. Мовчан, О. Чорна) встановлено, що повага до дитини виявляється у визнанні її гідності, особистісних моральних чеснот, задоволенні її інтересів, дотриманні у взаємодії та спілкуванні з нею чуйності, доброзичливості, довіри, співчуття.

У теоретичну основу нашого дослідження покладено концептуальні положення щодо психологічних механізмів становлення особистості (І. Бех). Зокрема, ми поділяємо наукову позицію, що повага – це морально-духовна якість, яка формується на особливому морально-духовному підґрунті, сукупності моральних характеристик особистості і мотивується відповідними цінностями. З огляду на це виховання поваги до дитини передбачає набуття досвіду виокремлення та схвалення морально-духовної системи дитини, позитивну емоційну налаштованість на її особистість.

Повага безпосередньо пов'язана з іншими морально-духовними цінностями майбутніх учителів. За такого підходу, студенти, які поважають особистість дитини, виявляють низку інших якостей-цінностей, серед яких *чуйність, довіра, співчуття, справедливість, доброзичливість, ввічливість тощо*.

Обґрунтовано, що у вчителів, який поважає дитину, учень вбачає старшого друга, порадирика, наставника, авторитетну особу, що безумовно сприяє морально-духовному розвитку підростаючої особистості.

Акцентовано, що дитина має викликати почуття поваги до себе насамперед ціною власних морально-духовних зусиль, здійсненням соціально значущих вчинків (наприклад, виявляючи щедрість, чесність, чуйність тощо). У свідомості людини, до якої виявляють повагу, виникає потреба бути морально-духовною особистістю не

тільки для інших, а й заради себе. Учень, який відчуває повагу вчителя до себе, прагне до нових моральних вчинків, удосконалення, успіху, духовного розвитку. За таких обставин у дитини формується самоповага, що визначає її загальний тонус, стан, настрій, плани, активність і є одночасно основою та умовою формування власної гідності.

На підставі зазначеного нами уточнено поняття *поваги майбутнього вчителя до дитини* як позитивно-прихильне ціннісне ставлення майбутнього вчителя до особистості дитини, що ґрунтується на визнанні гідності дитини й об'єктивується у чуйності, довірі, співчутті та справедливості щодо неї.

Процес формування у майбутніх вчителів поваги до дитини розглядається нами як цілеспрямований педагогічний вплив на особистість студентів, що містить різні форми та методи навчально-виховної діяльності, спрямовані на становлення у майбутніх учителів відповідних якостей поваги (чуйність, довіра, співчуття та справедливість), розвиток їхніх умінь та прагнення виявляти повагу до дитини у взаєминах з нею.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (О. Винославська, Г. Костюк, Д. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, М. Ткаченко, В. Шадриков, С. Якобсон) схарактеризовано структурні *компоненти* вихованості у майбутнього вчителя поваги до дитини: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісний.

Критеріями вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини обрано: знання про сутність поваги до дитини; поважливе ставлення до дитини як найвищої цінності; вміння взаємодіяти з дитиною, поважаючи її.

Показники критерію „знання про сутність поваги до дитини”: розуміння сутності поваги, усвідомлення її ролі та значення у міжособистісних взаєминах, уявлення про способи вияву поваги до дитини.

Показники критерію „поважливе ставлення до дитини як найвищої цінності”: позитивно-прихильне ставлення до дитини та її ціннісне сприйняття, прагнення виявляти повагу у взаєминах із дитиною.

Показники критерію „вміння взаємодіяти з дитиною, поважаючи її”: практичне визнання гідності дитини, вміння встановлювати з нею взаємини на засадах чуйності, довіри, співчуття та справедливості.

Для визначення рівнів вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини використано такі *діагностичні методи*: опитування (авторська анкета), метод „мозковий штурм”, дискусійні міні-бесіди, тест Н. Дятленко „Чи шанобливо ви ставитеся до учнів” (адаптований), методика „Здатність педагога до емпатії” (І. Юсупов), методика „Шкала емоційного відгуку” (А. Меграбян, модифікація Н. Епштейна), методика М. Рокича (адаптована), „Шкала доброзичливості” Р. Кемпбела (адаптована), тест „Три Я” (адаптований), тест „Тенденції стилів педагогічного спілкування” О. Бочарової (адаптований), тест „Діагностика комунікативної толерантності” В. Бойка, методика „Визначення деструктивних тенденцій у міжособистісних взаєминах” (адаптована), педагогічні спостереження (авторська тестова картка, авторська схема), вирішення проблемних ситуацій.

Одержані за результатами констатувального етапу експерименту дані дали змогу виявити рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини: високий, оптимальний, середній, низький.

Високий рівень. Майбутній учитель має ґрунтовні знання щодо сутності поваги до дитини, уявлення про способи вияву чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; ставиться до дитини як до суб'єкта педагогічного процесу, виявляє стійкий інтерес до дитини, її внутрішнього світу, проблем і здобутків, бажання зрозуміти і підтримати її, орієнтований на вияв стосовно неї чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; вміє практично визнавати гідність дитини, встановлювати з дитиною взаємини на засадах чуйності, довіри, співчуття, справедливості.

Оптимальний рівень. Майбутній учитель має хороші знання щодо сутності поваги, проте уявлення про способи вияву чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності дещо несистематизовані; ставиться до дитини як до суб'єкта педагогічного процесу, виявляє ситуативний інтерес до дитини, її внутрішнього світу, проблем і здобутків, ситуативне бажання зрозуміти і підтримати її, загалом орієнтований на вияв стосовно неї чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; володіє недостатніми вміннями практично визнавати гідність дитини та вміннями щодо встановлення з дитиною взаємин на засадах чуйності, довіри, співчуття, справедливості.

Середній рівень. Майбутній учитель має фрагментарні знання щодо сутності поваги, несистематизовані уявлення про способи вияву чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; несистематично ставиться до дитини як до суб'єкта педагогічного процесу, виявляє фрагментарний інтерес до дитини, її внутрішнього світу, проблем і здобутків, не завжди бажає зрозуміти і підтримати її, фрагментарно орієнтований на вияв стосовно неї чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; володіє недостатніми вміннями практично визнавати гідність дитини та вміннями щодо встановлення з дитиною взаємин на засадах чуйності, довіри, співчуття, справедливості.

Низький рівень. Майбутній учитель не володіє знаннями сутності поваги, має хибні уявлення про способи вияву чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; ставиться до дитини як до об'єкта педагогічного процесу, не виявляє інтересу до дитини, її внутрішнього світу, проблем і здобутків, не завжди бажає зрозуміти і підтримати її, не орієнтований на вияв стосовно неї чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання її гідності; не володіє вміннями практично визнавати гідність дитини та вміннями щодо встановлення з дитиною взаємин на засадах чуйності, довіри, співчуття, справедливості.

Експериментальною базою дослідження стали: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Державний вищий навчальний заклад „Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди”, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя.

На різних етапах дослідження експериментом було охоплено 322 майбутніх учителів, які навчалися на 3–4 курсах за спеціальностями „Географія”, „Біологія”, „Філологія (Мова та література)”, 36 кураторів, 30 методистів і викладачів.

За узагальненими результатами зазначеного етапу експерименту було здійснено розподіл майбутніх учителів за чотирма рівнями вихованості поваги до дитини: високим (14,3 %); оптимальним (12,4 %); середнім (40,6 %); низьким (32,7 %).

До складу експериментальної групи (ЕГ) увійшло 157 майбутніх учителів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, до контрольної групи (КГ) – 165 майбутніх учителів Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Кількісні та якісні результати засвідчили, що для більшості майбутніх учителів (40,6 % респондентів ЕГ та 41,0 % – КГ) характерний середній рівень вихованості поваги до дитини, високий рівень мають 14,3 % майбутніх учителів ЕГ та 14,4 % – КГ, оптимальний рівень властивий 12,3 % студентів ЕГ та 12,5 % – КГ, низький рівень виявлено у 32,8 % майбутніх учителів ЕГ та 32,1 % – КГ.

З'ясовано, що на формування у студентів поваги до дитини впливає їхня фахова спеціалізація. Зокрема, студенти філологічних спеціальностей мали кращі показники вербальних проявів поваги до дитини, моделювання діалогічної взаємодії з учнями. Студенти, які навчаються за спеціальностями „Географія”, „Біологія”, демонстрували більшу зацікавленість та успішність у творчих видах діяльності, виявляли креативність під час залучення до позааудиторних заходів, присвячених формуванню у них поваги до дитини.

З'ясовано, що у вищих педагогічних навчальних закладах не приділяється належної уваги вихованню у майбутніх учителів поваги до дитини; куратори академічних груп мають недостатні знання з цієї проблеми. Виховні години зазвичай присвячуються обговоренню питань, які стосуються навчальної успішності майбутніх учителів, запобіганню пропусків навчальних занять, подоланню негативних моментів у поведінці. Відсутність чітко визначеного змісту, форм і методів відповідної навчально-виховної діяльності призводить до того, що майбутні вчителі у взаємодії з дітьми віддають перевагу суб'єкт-об'єктивним відносинам, утруднюючи оволодіння основними цінностями поваги до дитини. Це зумовило потребу визначення педагогічних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу вищих педагогічних навчальних закладів у контексті досліджуваної нами проблеми.

У другому розділі – *„Експериментальна перевірка педагогічних умов виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів”* – обґрунтовано педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів; розкрито зміст формувального етапу експерименту; проаналізовано та представлено результати контрольного зрізу.

В основу експериментальної роботи поклалися *принципи: гуманізації та демократизації* (використання можливостей навчально-виховного процесу для реалізації духовного та професійного становлення особистості майбутнього вчителя як гуманіста; створення умов для формування кращих якостей, здібностей на основі співпраці, співтворчості, взаємного збагачення під час оволодіння гуманістичними та загальнолюдськими цінностями); *особистісно орієнтованої спрямованості*

виховання (варіативність, гнучкість форм і методів виховання, розробки організаційного та методичного забезпечення самовиховання студентів, управління виховною та культурно-освітньою роботою викладачів тощо); *єдності свідомості та поведінки у вихованні* (співвідношення методів формування моральної свідомості та відповідної поведінки, стимулювання майбутніх учителів до самовиховання, самоаналізу, вдосконалення самосвідомості та вмій педагогічної діяльності); *цілісності виховання* (організація виховання як цілісного процесу впливу на розвиток особистості майбутнього вчителя, поєднання виховних вимог, зусиль і дій усіх учасників виховного процесу в єдиний цілісний педагогічний процес, стимулювання активної партнерської взаємодії); *паритетності та партнерства відносин* (рівноправність усіх учасників педагогічного процесу у міжособистісних взаєминах, дотримання рівнозначності у поєднанні з різнозобов'язаністю учасників педагогічної взаємодії, їхня взаємоповага, співпраця і співтворчість); *культуровідповідності* (взаємозв'язок особистісного розвитку майбутніх учителів з особливостями культурного й соціального середовища, залучення до його змісту культурних цінностей, соціокультурного досвіду).

Аналіз джерельної бази та реального стану досліджуваної проблеми дав змогу визначити *педагогічні умови* виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів: змістово-методичне забезпечення процесу виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчальному процесі педагогічних ВНЗ; проведення методичної та інформаційно-просвітницької роботи з кураторами як організаторами виховання майбутніх учителів в умовах педагогічного університету; залучення майбутніх учителів до позааудиторної роботи як складника навчально-виховного процесу педагогічного університету.

Змістово-методичне забезпечення процесу виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчальному процесі педагогічних ВНЗ відбувалося шляхом розроблення і запровадження програми спецкурсу „Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”, яка складалася з трьох модулів: 1. Повага як духовно-моральна цінність особистості майбутнього вчителя; 2. Роль емоцій та почуттів у формуванні в майбутніх учителів поваги до дітей; 3. Особливості побудови шанобливих взаємин майбутніх учителів та учнів.

Програма спецкурсу реалізувалася за допомогою таких форм і методів: лекції, семінари, практичні заняття, бесіди, інформаційні повідомлення, міні-конференції-диспути, творчі завдання, робота в міні-групах, вправи („Незакінчені речення”, „Хто Я?”, „Емоції”, „Ромашка”, „Подолання перешкод”, „Вербальний прояв почуттів”), обговорення настанов відомих педагогів і науковців, моделювання і програвання педагогічних ситуацій, рольова гра („Я – відомий педагог”, „Дискусія”), тести.

Проведення методичної та інформаційно-просвітницької роботи з кураторами як організаторами виховання майбутніх учителів в умовах педагогічного університету забезпечувалося завдяки розробленню та запровадженню програми семінару „Організація роботи з виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”. Зміст семінару спрямовувався на ознайомлення із сутнісними характеристиками поваги до дитини та важливістю виховання цієї якості

у майбутніх педагогів; методикою діагностування вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини; особливостями організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії куратора з майбутніми вчителями як прикладу виявлення поваги до іншого; змістом виховної роботи в академічній групі з виховання у майбутніх учителів поваги до дитини; основними формами і методами виховання у майбутніх учителів поваги до дитини. Робота проводилася із застосуванням бесід, дискусій, групових та індивідуальних консультацій, практичної діяльності з планування виховних годин.

Залучення майбутніх учителів до позааудиторної роботи як складника навчально-виховного процесу педагогічного університету відбувалося шляхом проведення виховних годин (програма „Виховуємо повагу до дитини”), тренінгу (програма „Спілкування педагога й дитини у сфері шанобливих взаємин”) та запровадження додаткової програми педагогічної практики „Навчаємося поважати дитину”.

Програма „Виховуємо повагу до дитини” передбачала опрацювання такої тематики: „Хочеш, щоб тебе поважали – поважай сам”, „Навчаємося розуміти дитину”, „De se ipso modifitse”: Про себе говорити скромно, а про інших з повагою”, „Відносини між учителем та учнями – як досягти взаєморозуміння”, „Конфлікти у взаєминах учителя з дітьми”, „Повага до дитини – головне правило педагогічного спілкування”, „Стиль педагогічного спілкування та його вплив на відносини з дітьми”, „Поважати дитину – любити дитину” та інші. Робота здійснювалася за допомогою бесід, диспутів, обговорення проблемних педагогічних ситуацій, вправ („Карусель”, „Все одно ти молодець, тому що...”, „Мій стиль професії”).

Під час проведення тренінгу „Спілкування педагога й дитини у сфері шанобливих взаємин” ми орієнтувалися на навчання майбутніх учителів розуміти ситуації у відносинах „учитель – дитина”, які викликають напруження та інші негативні емоції, усвідомлювати особливості своєї поведінки та емоційного реагування у проблемних ситуаціях, їхні можливі наслідки, розуміти особливості міжособистісної взаємодії, міжособистісних конфліктів та їхні причини. Особлива увага приділялася посиленню мотивації до встановлення з дітьми взаємин на засадах чуйності, довіри, співчуття та справедливості, визнання гідності, формуванню бажання виявляти повагу до іншого, його думки, позиції; вправляння в адекватному переживанні почуттів, осягненні неадекватності деяких зі своїх емоційних реакцій, розумінні та вербалізації своїх почуттів і ставлень; формуванню вміння осягати та коригувати власні неадекватні поведінкові стереотипи, вміння щирого та вільного спілкування. Це досягалось за допомогою використання вправ („Асоціативний ряд до слова „повага”, „Вплив поваги чи зневаги на особистість”, „Який Я?” „Мозаїка”, „Овації”, „Визначення достоїнств особистості”, „Коло”, „Словесне вираження прихильного ставлення до співрозмовника”, „Тренування на розуміння співрозмовника”, „Начіплювання ярликів”), рольових ігор („Варіанти поведінки”, „Наукова конференція”, „Вітання”, „Коло довіри”), обговорення тематичних ситуацій.

У процесі педагогічної практики запроваджувалася додаткова програма „Навчаємося поважати дитину”, яка передбачала оволодіння майбутніми вчителями: вміннями встановлювати шанобливі відносини з дітьми; змістом, способами

організації взаємодії з дітьми на засадах поваги до них; формами і методами реалізації навчального і виховного процесу, що ґрунтується на повазі до дитини; вміннями співпрацювати з батьками, наголошуючи на важливості виявляти повагу до дітей. Під час педагогічної практики майбутні вчителі проводили спостереження за роботою класного керівника щодо організації навчально-виховного процесу; надавали практичну допомогу вчителям-предметникам; брали участь у проведенні батьківських зборів; співпрацювали зі шкільним психологом чи соціальним педагогом щодо гуманного коригування властивих дітям недоліків у міжособистісних відносинах і поведінці; проводили позакласні заходи, спрямовані на утвердження самоповаги дітей, визнання їхньої гідності, формування у них таких якостей, як чуйність, довіра, співчуття тощо. Результати виконання завдань фіксувалися в „Щоденнику педагогічної практики” (мета та аналіз спостережень, напрями і характер співробітництва з учителями, учнями та їхніми батьками, виявлені позитивні моменти, можливі помилки та способи їх усунення).

Під час проведення контрольного зрізу проаналізовано кількісні значення рівнів вихованості поваги до дитини у майбутніх учителів експериментальної та контрольної груп; встановлено відповідну динаміку показників (табл.).

Таблиця

Рівні вихованості у майбутніх учителів ЕГ та КГ поваги до дитини до і після завершення формувального етапу експерименту

Рівні	Експериментальна група				Динаміка	Контрольна група				Динаміка
	До експер.		Після експер.			До експер.		Після експер.		
	абс. числа	%	абс. числа	%		абс. числа	%	абс. числа	%	
Високий	22	14,3	55	35,2	+20,9	23	14,4	24	14,7	+0,3
Оптимальний	19	12,3	57	36,0	+23,7	20	12,5	21	12,8	+0,3
Середній	63	40,6	36	23,1	-17,5	67	41,0	68	41,3	+0,3
Низький	53	32,8	9	5,7	-27,1	55	32,1	52	31,2	-0,9

Результати засвідчують, що в експериментальній групі відбулися позитивні зміни за всіма структурними компонентами вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини: високий рівень збільшився на 20,9 %, оптимальний рівень – на 23,7 %, середній рівень зменшився на 17,5 %, низький рівень – на 27,1 %.

Для визначення статистичної вірогідності різниці між середніми значеннями рівня вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини у контрольній та експериментальній групі обчислювали t-критерій Стьюдента. Вірогідність того, що рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини за всіма компонентами в контрольній групі зазнали суттєвих змін, є статистично незначущою; для високого рівня вірогідність в середньому становить 0,1499, для оптимального – 0,1525, для середнього – 0,2255, для низького – 0,0889 (усі значення вірогідностей близькі до 0). Вірогідність того, що рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини за

всіма компонентами в експериментальній групі зазнали суттєвих змін, є статистично значущою, оскільки для високого рівня вірогідність зміни становить 0,9987, для оптимального – 0,8826, для середнього – 0,9989, для низького – 0,9987; у цьому випадку всі значення вірогідностей близькі до 1.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено новий підхід до розв'язання проблеми виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні відповідних ефективних педагогічних умов. Результати теоретичного аналізу та експериментальної роботи засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для таких *висновків*:

1. На основі теоретичного аналізу філософської, соціологічної, психологічної і педагогічної літератури встановлено, що повага становить норму відносин між людьми, яка дає їм змогу не оцінювати, а розуміти одне одного. Це ставлення до іншого, що реалізується через сприйняття його як найвищої цінності, має цілісно-людський характер, постає екзистенційно-моральним проявом спрямованості на спілкування та конструктивну взаємодію завдяки визнанню особистісних чеснот, певні дії та поведінкові акти.

Повага до дитини – одна зі стрижневих рис образу вчителя, прихильне ставлення до особистості дитини, що ґрунтується на визнанні її морально-духовних заслуг, високих позитивних якостей, реалізується шляхом розуміння дитини, інтересу до неї, визнання її свободи, безумовної цінності, створення умов для самоповаги та розвитку природних нахилів зростаючої особистості, орієнтації на суб'єкт-суб'єктні, гуманістичні, діалогічні відносини з нею.

2. Уточнено сутність *поваги майбутнього вчителя до дитини* як позитивно-прихильне ціннісне ставлення майбутнього вчителя до особистості дитини, що ґрунтується на визнанні гідності дитини й об'єктивується у чуйності, довірі, співчутті та справедливості щодо неї.

Структурно-змістову основу вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини становлять три взаємопов'язані компоненти: когнітивний (знання про сутність поваги до дитини та способи її виявлення, етичні погляди та переконання), емоційно-ціннісний (емоційні переживання, прагнення до розуміння дитини як самоцінності, духовно-чуттєве приєднання до її суб'єктивності як підґрунтя життєвої та професійної активності; орієнтація на дотримання моральних цінностей, які забезпечують прояв майбутніми вчителями поваги до дитини), діяльнісний (гуманні способи поведінки, вміння вступати в міжособистісні відносини з дітьми на засадах поваги до них, професійної етики; володіння способами конструктивного спілкування на засадах гуманних цінностей).

3. Схарактеризовано критерії та показники вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини (знання про сутність поваги до дитини: розуміння сутності поваги, усвідомлення її ролі та значення у міжособистісних взаєминах, уявлення про способи вияву поваги до дитини; поважливе ставлення до дитини як найвищої

цінності: позитивно-прихильне ставлення до дитини та її ціннісне сприйняття, прагнення виявляти повагу у взаєминах із дитиною; вміння взаємодіяти з дитиною, поважаючи її: практичне визнання гідності дитини, вміння встановлювати з нею взаємини на засадах чуйності, довіри, співчуття та справедливості).

Відповідно до показників виокремлено і схарактеризовано чотири рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини: високий, оптимальний, середній, низький.

4. Визначено та експериментально перевірено педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів: змістово-методичне забезпечення процесу виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчальному процесі педагогічних ВНЗ; проведення методичної та інформаційно-просвітницької роботи з кураторами як організаторами виховання майбутніх учителів в умовах педагогічного університету; залучення майбутніх учителів до позааудиторної роботи як складника навчально-виховного процесу педагогічного університету.

Змістово-методичне забезпечення процесу виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчальному процесі педагогічних ВНЗ відбувалося завдяки розробленню і впровадженню програми спецкурсу „Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”, спрямованого на актуалізацію поваги до особистості дитини, визнання її найвищою цінністю; формування у майбутніх учителів цілісної системи знань, переконань, практичних умінь і навичок шанобливого ставлення до дитини; ознайомлення із загальними поняттями, проблемами та закономірностями міжособистісних взаємин, в основу яких покладається повага до особистості дитини; вироблення в майбутніх учителів гуманістичної спрямованості у професійній діяльності, орієнтацію на вияв моральних почуттів та якостей; коригування наявної ієрархії моральних цінностей; оволодіння вміннями продуктивного міжособистісного спілкування з учнями, забезпечення психологічного комфорту всіх суб'єктів педагогічного процесу.

Виклад лекційного матеріалу супроводжувався семінарськими заняттями, які мали практико-орієнтований характер і передбачали використання різноманітних вправ, творчих завдань, обговорення проблемних ситуацій, пов'язаних з педагогічною діяльністю, залучення майбутніх учителів до процесу творення, оволодіння вміннями розв'язання реальних педагогічних проблем, формуванню в них ціннісного ставлення до дитини як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності.

Методична та інформаційно-просвітницька робота з кураторами здійснювалася шляхом запровадження програми семінару „Організація роботи з виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”, що забезпечувала ознайомлення кураторів із сутнісними характеристиками поваги до дитини, доведення важливості виховання цієї якості у майбутніх учителів; пояснення методики діагностування вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини; обґрунтування необхідності та розкриття сутності суб'єкт-суб'єктної взаємодії куратора академічної групи з майбутніми вчителями як прикладу вияву поваги до іншого; висвітлення особливостей організації виховної роботи в академічній групі з виховання у

майбутніх учителів поваги до дитини та ознайомлення з методами реалізації цієї роботи.

Залучення майбутніх учителів до позааудиторної роботи як складника навчально-виховного процесу педагогічного університету відбувалося шляхом запровадження додаткової програми педагогічної практики „Навчаємося поважати дитину” (формування у майбутніх учителів умінь встановлювати шанобливі відносини з дітьми в реальних умовах навчально-виховного процесу; ознайомлення зі змістом, способами організації взаємодії з дітьми на засадах вияву чуйності, довіри, співчуття, справедливості, визнання їхньої гідності), а також програми виховних годин „Виховуємо повагу до дитини” і тренінгу „Спілкування педагога й дитини у сфері шанобливих взаємин”.

У процесі реалізації означених програм широко використовувалися інформативні бесіди, вправи на вироблення певних умінь, ціннісних ставлень, емоційних переживань, вирішення педагогічних завдань, творчі завдання, презентації, рольові ігри, диспути, тести, консультування.

Експериментальна перевірка педагогічних умов виховання у майбутніх учителів поваги до дитини в навчально-виховному процесі педагогічних університетів засвідчила їхню ефективність, що підтверджено динамікою показників рівнів вихованості в експериментальній і контрольній групах, а також застосуванням методів математичної статистики.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. *Подальшого вивчення потребують* питання: виявлення особливостей виховання у майбутніх учителів поваги до дитини залежно від майбутньої фахової спеціалізації, ступеня навчання (бакалавр, магістр), вікових особливостей дітей.

Рекомендовано запровадити у зміст навчально-виховного процесу педагогічних університетів програм спецкурсу „Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”, виховних годин „Виховуємо повагу до дитини” і тренінгу „Спілкування педагога й дитини у сфері шанобливих взаємин”, додаткової програми до педагогічної практики „Навчаємося поважати дитину”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Павлицька К. М. Теоретичні аспекти виховання поваги до дитини у майбутніх учителів / К. М. Павлицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2009. – Вип. 13, кн. II. – С. 428–435.
2. Павлицька К. М. Дослідження стану вихованості поваги до дитини в студентів педагогічних університетів / К. М. Павлицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2010. – Вип. 14, кн. II. – С. 538–546.
3. Павлицька К. М. Виховання поваги до дитини у майбутніх учителів у позааудиторній роботі з іноземних мов / К. М. Павлицька // Науковий вісник Донбасу [Електронний ресурс] : електрон. наук. фах. вид. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. –

Луганськ, 2011. – № 1 (13). – Режим доступу до журн. : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/index.htm>.

4. Павицька К. М. Виховні аспекти у діяльності педагогічного університету / К. М. Павицька // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. (Сер. „Пед. науки”) / Полтавський НПУ ім. В.Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 8, ч. II. – С. 203–208.

5. Павицька К. М. Структурно-функціональна модель виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів / К. М. Павицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2011. – Вип. 15, кн. II. – С. 433–440.

6. Павицька К. М. Сутність і структура поваги до дитини як моральної якості майбутніх учителів / К. М. Павицька // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць / Уманський ДПУ ім. Павла Тичини. [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Вип. 4, ч. 1. – С. 265–271.

7. Павицька К. М. Ціннісне ставлення майбутніх учителів до дитини як передумова виховання поваги до її особистості / К. М. Павицька // Наукові записки : [зб. наук. пр.]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. ХСІХ (99). – С. 176–181. – (Сер. «Педагогічні та історичні науки»).

8. Павицька К. М. Тренінг як засіб виховання поваги до дитини у майбутніх учителів / К. М. Павицька // Наукові записки : [зб. наук. пр.]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. СІІ (103). – С. 174–180. – (Сер. «Педагогічні та історичні науки»).

9. Павицька К. М. Результати дослідно-експериментальної роботи з виховання поваги до дитини у майбутніх учителів / К. М. Павицька // Науковий вісник Донбасу [Електронний ресурс] : електрон. наук. фах. вид. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 1 (21). – Режим доступу до журн. : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/index.htm>.

10. Павицька К. М. Форми та методи виховання у майбутніх учителів поваги до дитини / К. М. Павицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – К., 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 100–108.

11. Павицька К. М. Специфіка виховання поваги до дитини у студентської молоді / К. М. Павицька // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. пр. / СумДПУ ім. А. С. Макаренка. – Суми : 2014. – № 1 (35). – С. 343–350.

Стаття у зарубіжному виданні

12. Павицкая Е. Н. Роль диалога в воспитании у будущих учителей уважения к детям / Е. Н. Павицкая // Научный журнал «Доклады Казахской академии образования». – Казахстан. Астана : АО «НЦ НТИ», 2014. – Вип. 1–2. – С. 94–101.

Статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

13. Павицька К. М. Педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини / К. М. Павицька // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали наук.-практ. конф. (за результатами науково-дослідної роботи

Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році) / [за ред.: І. Д. Бега, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – Вип. 1. – С. 103–105.

14. Павлицька К. М. Деякі аспекти дослідження сформованості поваги до дитини у майбутніх учителів / К. М. Павлицька // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2011 рік) / [за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника]. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – Вип. 2. – С. 316–319.

15. Павлицька К. М. Роль наставника академічної групи у вихованні студентської молоді / К. М. Павлицька // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції : зб. матеріалів XV Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 25–26 квіт. 2012 р.) : у 3-х т. / [редкол.: І. І. Тимошенко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Європейський ун-т, 2012. – Т. 2. – С. 103–106.

16. Павлицька К. М. Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини в умовах Болонського процесу / К. М. Павлицька // Вища освіта в Україні і Болонський процес: стан, проблеми і перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., (Київ, 3 груд. 2012 р.) / [редкол.: І. І. Тимошенко (голова) та ін.]. – К. : Європейський ун-т, 2013. – С. 117–120.

17. Pavytska K. M. Modern Scientific Approaches to the Upbringing of Future Teachers in Respect for a Child's Personality / Kateryna Pavytska // Scientific Youth: Priorities of the World Science. Festschrift of the IV International Scientific-Practical Conference. February, 20, 2014. – Luhansk : „LNU”, LLC „Virtualnaya Realnost”, 2014. – P. 96–99.

АНОТАЦІЇ

Павлицька К. М. Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2015.

Дисертація присвячена актуальній проблемі виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

На основі аналізу наукової літератури з'ясовано стан дослідженості означеної проблеми. Уточнено сутність і структуру поваги майбутнього вчителя до дитини та розкрито зміст вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини. Схарактеризовано критерії, показники та виявлено рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини. Визначено та експериментально перевірено педагогічні умови виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів (змістово-методичне забезпечення процесу виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчальному процесі педагогічних ВНЗ; проведення методичної та інформаційно-просвітницької роботи з кураторами як організаторами виховання майбутніх учителів в умовах

педагогічного університету; залучення майбутніх учителів до позааудиторної роботи як складника навчально-виховного процесу педагогічного університету).

Ключові слова: виховання, майбутні вчителі, повага до дитини, педагогічний університет, педагогічні умови, зміст, форми і методи.

Павицкая Е. Н. Воспитание у будущих учителей уважения к ребенку в учебно-воспитательном процессе педагогических университетов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено актуальной проблеме воспитания у будущих учителей уважения к ребенку в учебно-воспитательном процессе педагогических университетов.

На основе теоретического анализа философской, социологической, психологической и педагогической литературы установлено, что уважение является нормой отношений между людьми, которая позволяет им не оценивать, а понимать друг друга. Это отношение к другому, которое реализуется через восприятие другого как наивысшей ценности, имеет целостно-человеческий характер, представляется экзистенциально-нравственным проявлением направленности на общение и конструктивное взаимодействие благодаря признанию личностных положительных качеств, определенные действия и поведенческие акты.

Доказано, что уважение к ребенку – одна из ключевых черт образа учителя, благосклонное отношение к личности ребенка, основанное на признании его нравственно-духовных заслуг, высоких положительных качеств, реализуется путем понимания ребенка, интереса к нему, признания его свободы, безусловной ценности, создания условий для самоуважения и развития природных наклонностей растущей личности, ориентации на субъект-субъектные, гуманистические, диалогические отношения с ней.

Уточнена сущность уважения будущего учителя к ребенку как позитивно-благосклонное ценностное отношение будущего учителя к личности ребенка, основанное на признании его достоинства и субъективируется в отзывчивости, доверии, сочувствии и справедливости по отношению к нему.

Охарактеризованы структурные компоненты (когнитивный, эмоционально-ценностный, деятельностный), критерии, показатели и определены уровни (высокий, оптимальный, средний, низкий) воспитанности у будущих учителей уважения к ребенку.

Определены и экспериментально проверены педагогические условия воспитания у будущих учителей уважения к ребенку в учебно-воспитательном процессе педагогических университетов: содержательно-методическое обеспечение воспитания у будущих учителей уважения к ребенку в учебном процессе педагогических ВУЗов; проведение методической и информационно-просветительской работы с кураторами как организаторами воспитания будущих учителей в условиях педагогического университета; вовлечение будущих учителей

во внеаудиторную работу как составляющую учебно-воспитательного процесса педагогического университета.

Содержательно-методическое обеспечение воспитания у будущих учителей уважения к ребенку в учебном процессе педагогических ВУЗов достигалось благодаря разработке и внедрению программы спецкурса „Воспитание у будущих учителей уважения к ребенку”.

Проведение методической и информационно-просветительной работы с кураторами обеспечивалось путем внедрения программы семинара „Организация работы по воспитанию у будущих учителей уважения к ребенку”.

Вовлечение будущих учителей во внеаудиторную работу как составляющую учебно-воспитательного процесса педагогического университета происходило за счет внедрения дополнительной программы педагогической практики „Учимся уважать ребенка”, программы воспитательных часов „Воспитываем уважение к ребенку” и программы тренинга „Общение педагога и ребенка в сфере уважительных взаимоотношений”.

Ключевые слова: воспитание, будущие учителя, уважение к ребенку, педагогический университет, педагогические условия, содержание, формы и методы.

Pavytska K. M. Education of Future Teachers' Respect for Children in the Educational Process of Pedagogical Universities. – Printed as a manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to the problem of educating future teachers' respect for a child in the educational process of pedagogical universities.

Based on the analysis of scientific literature, the paper reveals the state of the problem under research. The essence and the structure of the concept “future teachers' respect for a child” are clarified, the content of this notion is considered. The criteria and indicators of this quality of personality are discovered, the levels of its formation in pedagogical universities students are determined.

Pedagogical conditions of educating future teachers' respect for children in the educational process of pedagogical universities are defined and experimentally tested: (a content and methodological support of the process of educating future teachers' respect for the child in the educational process of pedagogical universities; carrying out of methodological, informational and educational work with curators as organizers of training of future teachers in terms of pedagogical university; the involvement of future teachers into extracurricular work as a part of the educational process of pedagogical university).

Keywords: education, future teachers, respect for children, pedagogical university, educational process, pedagogical conditions, content, forms, methods.

Підписано до друку 20.10.2015 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 92.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua